

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.3, ст.10, 12, 87,89.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.2,ст.275
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.5,ст.476
4. Сухомлинський В.О. Чиста криниця.–Веселка,1993

УДК 37.017.92

К.Г. Трибулькевич

ВИХОВАННЯ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК КОМПОНЕНТ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто проблеми морального виховання підлітків, розкрито поняття працелюбності; визначено закономірності, принципи та методи ефективного процесу виховання працелюбності на основі педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.

In article are considered problems of the moral teenager`s upbringing, is revealed notion of the industry; the certain regularities, principles and methods of the efficient process of the upbringing the industry on base pedagogical ideas of V.O.Suhomlinskiy.

Нові економічні умови життєдіяльності вимагають підготовки такої особистості, яка б змогла самореалізуватися, знайти гідну роботу, що була б значущою для особистості та корисною для суспільства, духовно збагачувала людину. Проте зниження суспільної ролі таких цінностей як чесність, відповідальність, працелюбність, совісність сприяє проявам безгосподарності, своєкорисності, лихварства, корупції, кумовства на всіх рівнях суспільного життя. Неодмінною умовою розбудови української держави, зростання її добробуту та відродження духовності, є реалізація гуманістичних цінностей.

Дослідженням проблем гуманізації займались І.Бех, В.Білоусова, М.Боришевський, С.Гончаренко, В.Дубровський, І.Дуранов, Г.Жирська, О.Кононко, В.Кузь, Ю.Мальований, І.Найдьонов, О.Ростовцева, О.Столяренко, Ю.Танюхіна, К.Чорна, Т.Шингірей та ін. Особливої уваги заслуговує дослідження питання виховання працелюбності як складової гуманістичної моралі.

Метою статті є дослідження проблем морального виховання підлітків. До кола завдань статті входить обґрунтування поняття “працелюбність”, дослідження сформованості рівня сформованості працелюбності у сучасних підлітків; визначення закономірностей формування працелюбності у позакласній виховній роботі на основі педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.

Моральні цінності є вираженням гуманістичної моралі. Під ними ми розуміємо етичну категорію, що характеризує сукупність абстрактних ідей, які втілюють у собі суспільні уявлення про еталон поведінки між окремими людьми і цілими народами в гармонії з внутрішнім “Я” особистості. Стрижневими моральними цінностями є доброта, справедливість, відповідальність, працелюбність.

Активне буття особистості забезпечує сформованість працелюбності. У нових ринкових умовах вона набуває все більшої значущості. Працелюбність – це потреба докладати свою фізичну або розумову енергію на створення та примноження матеріальних і духовних цінностей. Навчити дітей здоровій конкуренції, гуманній підприємливості (такій, що має на меті добробут країни, народу та самого працівника як частки спільноти без шкоди іншому), прищепити ціннісне ставлення до людської праці та її продуктів – одне з найважливіших завдань, що постало сьогодні перед школою.

Підлітки мають усвідомлювати необхідність трудової активності, вияву ініціативи, розуміти і намагатися вирішити економічні та соціальні проблеми суспільства, бути

готовими до самореалізації в нових ринкових умовах, володіти основами конкурентноздатності і можливостями соціальної адаптації у подальшому житті.

Велику роль у формуванні працелюбності відіграють відповідальність, наполегливість та витримка. Ці якості формуються завдяки конструктивним процесам самопізнання та самоусвідомлення, впливу таких характеристик як совісність, чесність, терпимість, активність. Відповідальність тісно пов'язана з необхідністю свідомо дотримуватися дисципліни, тобто твердо встановленого порядку, обов'язкового для всіх членів певної спільноти. Проявляючи ініціативність, творчість, свідому активність, а також ставлячись з повагою до іншої людини, особистість створює умови для своєї повноцінної життєдіяльності та життя інших. Тобто відповідальність є регулятором взаємодії людей, підґрунтям дисциплінарних взаємозв'язків у суспільстві.

Визначальну роль при формуванні працелюбності відіграє ціннісне ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, до природи. Людина, яка поважає себе, не може дозволити собі не займатися працею. Праця є майстернею людської особистості, у якій гартується воля, наполегливість, прагнення приносити користь іншим. Праця на благо Батьківщини, інших людей, рідної природи приносить особистості з розвиненими гуманістичними рисами глибоке задоволення, стає сенсом її життя.

Вищим щаблем сформованості працелюбності є праця, спрямована на задоволення не лише потреб співвітчизників, але й інших народів, збереження природи Землі, забезпечення добробуту людства. Усвідомлена потреба працювати – одна з центральних гуманної особистості. У ній знаходить прояв і така моральна цінність, як доброта. Дорбота – чуйне ставлення до всього живого, а у праці чуйне ставлення знаходить активний прояв. Виховання справедливості, як об'єктивної, неупередженої оцінки та ставлення до себе і світу, пов'язаної з усвідомленням невід'ємних прав людини, змушує виконувати особистісно цінну і суспільно значущу працю як з утилітарних, так і з духовно-моральних міркувань. Адже справедливість вимагає праці від кожного та збуджує до добродійної діяльності відносно немічних, старих, дітей.

Проблеми морального виховання підлітків визначені амбівалентністю їх розвитку. Амбівалентність розвитку підлітка виявляється в непокорі дорослим і потребі в керівництві; бажанні близькості та страху інтимності; перевірці на міцність зовнішніх меж (школи, сім'ї); думках про майбутнє та орієнтації на сьогоднішній день; статевому дозріванні та психічній неготовності до таких стосунків [1: 324-325]. Докорінним чином може змінюватися система моральних цінностей підлітка, який усе піддає сумніву, бажає перевірити на власному досвіді. Про підлітків говорять: “як підмінили”, “як з цепу зірвались”. Буремний віковий етап вимагає особливого виховного впливу.

В.О.Сухомлинський зазначав, що людина народжується двічі: вперше – як біологічна істота, і вдруге, як громадянин. Друге народження відбувається в підлітковому віці. “Це вік інтелектуального, морального, суспільного самоствердження особистості. У цьому віці нормальний духовний розвиток особистості школяра залежить від того, наскільки глибоко проходить його самоствердження в усіх сферах діяльності і відносин у колективі – в інтелектуальному житті, в праці, у формуванні моральних переконань” [4: 229]. А отже підліток потребує включення в систему особистісно цінної та суспільно значущої діяльності, насамперед трудової. Організація ефективної системи виховання працелюбності підлітків вимагає попереднього вивчення стану сформованості даної характеристики. Дослідженням були охоплені учні 7-9 класів миколаївських загальноосвітніх шкіл.

Сформованість працелюбності у підлітків ми відстежували за допомогою методики “Виявлення настанов на працю”. Ця тестова методика містила десять запитань і передбачала відповіді респондентів “так” (“+”) або “ні” (“-”): 1. Ви згодні, що найголовніше у житті – приносити користь своєю працею? 2. Творча праця є для вас найголовнішою насолодою в житті? 3. Ви прагнете, щоб всі навколо вас були зайняті цікавою справою? 4. Ви надаєте перевагу спілкуванню з працелюбними людьми? 5. Вам буває нестерпно нудно без улюбленої справи? 6. Вам приносять більше задоволення успіхи в роботі, чим отримана за

неї винагорода? 7. Чи залишилися б ви на улюбленій роботі, якщо б вам запропонували іншу, більш прибуткову, але не таку цікаву? 8. Навіть буваючи на відпочинку, ви не можете не працювати? 9. Для вас найважливішим за все є визнання результатів вашої роботи? 10. Праця – найбільша цінність для вас?

Обробка результатів. За кожну позитивну відповідь опитуваний отримує 1 бал. Бали сумуються. Висновки. Сума балів за відповіді характеризує орієнтацію на процес праці. 8-10 балів – високий рівень сформованості певної ознаки, 4-7 – середній, 1-3 – низький.

Завдяки результатам тестування ми змогли підтвердити висновки, зроблені у ході спостережень за учнями: тільки 5% (глибоко усвідомлюють необхідність трудової активності, вияву ініціативи. Самостійно здійснюють трудову діяльність з урахуванням особистих інтересів і потреб інших людей. 54,03% розуміють корисність особистісно значущої та суспільно цінної діяльності, проте потребують додаткового стимулу для її здійснення. А 40,97% не мають потреби у особистісно значущій добродійній діяльності. Їх трудова активність виявляється ситуативно, навіть коли потрібно задовольнити особисті потреби.

Такий стан сформованості працелюбності пояснюється низьким рівнем активності вихованців (37,9 % вихованців виявляють ініціативність і активність у громадському житті, 14,04 – час від часу, 48,06 – пасивні).

Результати дослідження засвідчили нагальну потребу корекційної роботи з формування працелюбності у позакласній виховній роботі.

Дослідження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського дозволяє виділити такі закономірності ефективного процесу виховання працелюбності: в серця дітей необхідно вдихнути любов до праці, до знань, до інтелектуальних, естетичних, моральних цінностей, створених людством; вихованець повинен відчувати себе не тільки спадкоємцем, але й творцем матеріальних і духовних благ; справжнім патріотом може стати той, хто з дитинства суспільні інтереси сприймав як глибоко особисті; вихованці повинні дізнатися «що таке втома, мозолі, солоний піт трудового дня» [5: 242]; «людина праці не любить балаканини про ідеали» [5: 243]; підліток повинен аналізувати минуле через призму гарних трудових справ; «дитинство і отрочество можна назвати творенням доброго імені людини, формуванням самосвідомості» [5: 246]; «без закоханості в справу немає людини» [5: 247]; радість праці породжує любов до близьких і далеких співвітчизників, яким вихованець приносить користь; праця повинна бути одухотворена добрими почуттями; система виховної роботи має бути спрямована на формування органічної потреби в праці; справжнє громадянське виховання починається там, де ідея і особиста праця зливаються воедино; покликання – основа поєднання особистої радості і громадянської гідності людини; необхідність відкриття радості творчої праці.

Система визначених закономірностей знаходить своє логічне продовження у виділених В.О.Сухомлинським принципах єдності трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного; розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності в праці; висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість; раннє залучення до продуктивної праці; різноманітність видів праці; постійність, безперервність праці; наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці; творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; посиленість трудової діяльності; єдність праці і багатогранного духовного життя.

Виховання працелюбності вимагає формування свідомості підлітків за допомогою етичних бесід, зустрічей з людьми праці, диспутів, прикладу значущих людей; формування досвіду особистісно цінної та суспільно значущої діяльності через вправління, вимогу, громадське доручення, громадську думку колективу, метод створення емоційно збагачених виховних ситуацій; стимулювання бажаної поведінки за допомогою методу перспективних ліній, змагання, заохочення, покарання. Звісно, вся названа палітра методів вимагає високого рівня педагогічної майстерності вихователя. Адже до кожного способу організації виховного

процесу є система вимог. І те, що працюю карати не можна, на жаль, знає не кожен педагог і батько.

Виховання працелюбності вимагає настанови вихованця на свідому активність, коли особистістю ставляться особистісно цінні та суспільно значущі цілі колективної та індивідуальної діяльності.

Дане дослідження не вичерпує проблеми виховання працелюбності у спадщині В.О.Сухомлинського. Подальшого вивчення вимагають принципи і методи виховання працелюбності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малкина-Пых И.Г. Возрастные кризисы: справочник практического психолога. – М.: Эксмо, 2005. – 896 с.
2. Мудрик А.В. Общение в процессе воспитания: Учебное пособие. – М.: Пед. общество России, 2001. – 320с.
3. Сухомлинский В.О. Выбранные творения: В 5 т. – К.: Рідна школа, 1976. – Т. 1: Проблемы воспитания всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – 654 с.
4. Сухомлинский В.О. Виховання і самовиховання // В.О. Сухомлинський. Выбранные творения в 5 т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т. 5. – С. 229 – 239.
5. Сухомлинский В.О. Народный учитель // В.О. Сухомлинський. Выбранные творения в 5 т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т. 5. – С. 239 – 255.
6. Сухомлинский В.О. Работа, призывание, счастье // В.О. Сухомлинський. Выбранные творения в 5 т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т. 5. – С. 167 – 176.
7. Сухомлинский В.О. Шматок хліба // В.О. Сухомлинський. Выбранные творения в 5 т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т. 5. – С. 308 – 316.

УДК 37.032

Т.В. Філімонова

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В.СУХОМЛИНСЬКОГО: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

У статті на основі аналізу педагогічної системи В.Сухомлинського окреслено перспективи використання його досвіду в сучасних навчальних закладах.

The article outlines the trends of usage of V. Sukhomlinsky experience in modern educational institutions on the basis of analysis Sukhomlinsky pedagogical system.

Василь Олександрович Сухомлинський знаний у всьому світі як талановитий учитель, педагог-гуманіст, який жив і працював для дитини, для школи, для суспільства. Звернення до досвіду видатного педагога дає нам, сучасникам, можливість по-новому осмислити, узагальнити ті відкриття та напрацювання, які були випробувані педагогом, увійшли органічною складовою в започатковані освітні процеси і стали базовою основою побудови педагогічної науки та школи.

В своїх педагогічних працях – своєрідним звертанні, настанові до молодих вчителів, педагогів Василь Олександрович прагнув розповісти про те, як тонко, делікатно ввести дитину в цікавий, яскравий світ – світ пізнання навколишньої дійсності; допомогти юному школяру – майбутньому громадянину – учитися, розумово працювати, пробудити й утвердити у тендітній душі дитини благородні почуття, переживання.

Напрацювання Василя Олександровича давно стали частиною вітчизняної педагогіки, заслуговують окремої уваги, особливо в сучасних підходах до розробки концепції освіти і виховання в Україні. Спадщина видатного педагога надзвичайно велика, торкається всіх